

ATEX ve MADENCİLİK SEKTÖRÜ

Mehmet Torun
Maden Mühendisleri Odası
38-43. Dönemler Yönetim Kurulu Başkanı
mehmettorun56@gmail.com

M. Coşkun Doğanay
Maden Mühendisi
İş Güvenliği Uzmanı
mcoskund@gmail.com

Bu yazıda, ATEX konusunda ayrıntılara girilmeyecek ancak madencilik sektörünün bu konuda neden ayak dirediği anlatılmaya çalışılacaktır.¹

Petrol, petrol ürünleri, kimya, doğalgaz, kömür madenleri gibi birçok sanayi kolunda rutin çalışma, arıza ve bakım gibi hallerde (sızan gazlar veya petrol buharı gibi nedenlerle) patlayıcı ortam ile karşı karşıya kalınmaktadır. Elektrikli aletlerin statik ısınmaları ve çalışmaları sırasında çıkardıkları ark ortamı, dolayısı ile tesisi/işletmeyi tehlikeye düşürmektedir.

Maden sanayi bilinen en eski sanayi kollarından biridir ve patlayıcı ortamlarla ilk karşılaşma kömür madeni ocaklarında olmuştur. Bu nedenle patlayıcı ortamlarla ilgili önlemlerin (exproof teknolojisinin) öncülüğünü maden sanayi yapmıştır. 1815 yılında Davy emniyet lambası ile alev dışarıya verilmemiş ve ilk alev sızdırmaz motor, lambalar ve transformatörler 1912 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Uzun bir geçmişi olan maden ocaklarında grizonun tehlikesi bilindiğinden, kullanılacak elektrikli aygıtların tehlike yaratıp yaratmayacağı hemen dikkate alınarak gerekli önlemler alınmıştır. Yani elektriğin maden ocağında kullanımı bir dinamite veya lambaya benzemez. 1925'lerde akü (sulu tabir edilen) ile çalışan baş lambaları kullanımı ile madenciler petrol lambasından kurtulmuşlar ve madenlerdeki kazalar da önemli ölçüde azalmıştır. 1926 yılında ilk alev sızdırmaz sistem (Flameproof) İngiltere'de BS 229 olarak standart hale gelmiştir. Almanya'da alev sızdırmaz ilk standart 1935 ve 1943 yıllarında yayımlanmıştır. Daha sonra nikel-kadmiyum akülü (kuru) hafif ve taşınması kolay olan lambalar geliştirilmiş olup aydınlatmadan kaynaklanan patlama tehlikesi ortadan kalkmıştır. Bugün ise LED'li aydınlatma teknolojisinin gelişmesi ile daha da hafif ve kullanışlı lambalar geliştirilmiştir.

Petrol, petrol ürünleri, kimya, doğalgaz, hububat siloları gibi yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı maddeler ile uğraşan ve patlayıcı ortamda çalışmak zorunda olan birçok sanayi sektöründe madenler gibi başlangıç süreci yaşanmamış ve madenlerden bilinen deneyimler sayesinde bu sanayi kollarında işin başından itibaren tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu anlamda madencilik diğer sektörler için ön açıcı olmuştur.

ATEX 95 Ekipman Direktifi 94/9/EC, ekipman ve potansiyel olarak patlayıcı ortamlarda kullanılmak üzere tasarlanmış koruyucu sistemler ile ilgilidir. ATEX 137 işyeri direktifi 99/92/EC, patlayıcı ortamlarda risk altında potansiyel işçilerin sağlık ve güvenlik korumalarını artırmak için minimum gereksinimler ile ilgilidir. Avrupa Parlamentosu 26 Şubat 2014'de aldığı bir karar ile ATEX 94/9 olarak bilinen direk-

tifi değiştirmiş ve yeni şekli ve adı ile "Directive 2014/34/EU" 29 Mart 2014 tarihli Avrupa Birliği (AB) Resmi Gazetesi'nde (Official Journal of the European Union) yayımlanmıştır.

Türkiye'deki Gelişmeler

Patlayıcı ortamlarda kullanılan aletlerle ilgili başlı başına bir yasa, tüzük veya yönetmelik yok iken; 1475 sayılı İş Kanunu'na göre çıkarılan "Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük" (Maden Emniyet Nizamnamesi) içinde alev sızdırmaz alet kullanımı ve testlerinden söz edilmiştir. Patlayıcı ortamlarla ilgili olarak ikinci ve asıl düzenleme 24 Aralık 1973 tarih ve 14752 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük" ile yapılmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ATEX 100a'yı (Directive 94/9 EC) yönetmelik olarak 27 Ekim 2002 tarihli ve 24919 sayılı Resmi Gazete'de "Muhtemel Patlayıcı Ortamda Kullanılan Teçhizat ve Koruyucu Sistemler İle İlgili Yönetmelik (94/9/AT)" olarak yayımlanmıştır. Buna göre ATEX sertifikası 31 Aralık 2003 tarihinden itibaren zorunlu hale gelmiştir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ATEX 100a'yı 4857 sayılı İş Kanunu'yla uyum ve bazı eksikliklerinden dolayı 31 Aralık 2006 tarih ve 26392 sayılı Resmi Gazete'de yeniden yayımlanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ATEX 137 tercüme edilerek ve uyumlaştırılarak 6 Aralık 2003 tarih ve 24919 sayılı Resmi Gazete'de "Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Hakkında Yönetmelik" olarak yayımlanmıştır. Bu yönetmelik 2012 yılında çıkartılan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile uyumlu hale getirilerek, 30 Nisan 2013 tarihli Resmi Gazete'de yeniden yayımlanmıştır. Ayrıca Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği'nin Ek- 1'indeki "Sondajla Maden Çıkarılan İşlerin Yapıldığı İşyerleri İle Yeraltı ve Yertüstü Maden İşlerinin Yapıldığı İşyerlerinde Uygulanacak Asgari Genel Hükümler" içerisinde;

"2.1.6. Yeraltı (Ek ibare: RG-10/3/2015-29291) kömür ocaklarında kullanılacak ekipman ve tesisatlar ile bu tip madenlerin grizu gazı ve/veya yanıcı tozlar tarafından muhtemel tehlike oluşturabilecek yerüstü tesislerinde kullanılan parçalar 30/12/2006 tarihli ve 26392 4 üncü mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Muhtemel Patlayıcı Ortamda Kullanılan Teçhizat ve Koruyucu Sistemler ile İlgili Yönetmelik (94/9/AT) 'te belirtilen I. Grup (Değişik ibare: RG-10/3/2015-29291) Teçhizatın uygun kategorisinde olmalıdır" hükmü bulunmaktadır.

¹ ATEX konusunu Elk. Y. Müh. M. Kemal Sarı ilgili kitabında ayrıntıları ile anlatmıştır. Bu yazıda da onun kitabından yararlanılmıştır.

Ülkemizde ATEX Öncesi Durum

ALSz (Alev sızdırmazlık) Test İstasyonu patlayıcı ortamlarda kullanılan elektrikli cihazların Türkiye’de imal edilip kullanılabilmesi amacıyla belgelendirilmesi için 19 Eylül 1973 gün ve 14660 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Alev Sızdırmazlık Test İstasyonu Yönetmeliği” ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı; ancak eleman, ekipman ve teçhizat olarak Türkiye Taşkömürü Kurumu bünyesinde faaliyet göstermek üzere kurularak uzun yıllar hizmet vermiştir.

Bütün bu bilgilerin ışığında ülkemiz madenciliğinde yaşanan gelişmelere bakacak olursak; grizulu kömür ocaklarında bir patlama olduğunda konu gündeme gelmekte “madenlere exproof malzeme konulması” istenmekte, fakat aradan birkaç ay geçince konu unutulup hiç yaşanmamış gibi başlanılan noktaya dönülmektedir. Özellikle bu konu 13 Mayıs 2014 tarihinde yaşanan Soma Faciası’nda sık sık gündeme gelmiştir. Üstelik uzmanı ya da uzman olmayı tarafından sık sık dile getirilmiştir. Oysa ATEX’li olmayan teçhizatın yanında (Enerji Bakanı’nın ilk açıklaması “trafo patlaması” şeklinde idi) alev yürütmez nitelikli malzemenin de (lastik bant, elektrik kablosu, basınçlı hava borusu, fantüp vb.) kullanılmamış olduğu, TMMOB 2016 Soma İnceleme Raporu’nda da belirtilmiştir. Bu durum can kayıplarının artmasında önemli bir etken olmuştur. Bu konu ayrı bir başlık altında incelenmelidir. Çünkü mevzuattaki boşluklar, yaşanan kazadan (!) sonra daha belirgin hale gelmiştir. Bu kadar acı bedel ödmeden yaşanan deneyimlerden faydalanılmalı ve buna uygun düzenlemeler ve uygulamalar yapılmalıdır.

Exproof teçhizat diğer teçhizatlara göre pahalı hatta ATEX’li malzemeler muadillerine göre daha da pahalıdır. Buna ilk itiraz eden maalesef yukarıda bahsettiğimiz teknolojinin öncülüğünü yapmış işveren madencilerdir. Bunun nedeni, “Çin’den daha ucuza temin edilebilir” görüşünün hatta gerçeğinin sektöre egemen olmasıdır. Neoliberal düzenin bu ucuzcu zihniyeti patronun daha fazla kar hirsını kamçulamaktadır. Çünkü daha ucuza çalışacak işçi kapı önünde beklemektedir. Ülke yolgeçen hanı gibi olmuş, göçmen işçiler (Afgan, Suriye, Irak, Uzakdoğu vb.) Avrupa’ya gitme hayallerine ulaşmak uğruna, Türkiye’de hayatlarını idame ettirebilmek için karın tokluğuna çalışmaya hazır durumdadır. Bu nedenle ülkemizdeki maden işverenleri, yönetmeliğe uyum için çok uzun süre talep etmektedir (Türkiye’de üç akredite kurum ve kuruluş olduğunu ve bunları sertifikalandırmalarının uzun zaman alacağını öne sürmektedirler). Bunun sonucunda siyasi iktidar, 4 Ağustos 2015 tarih ve 29435 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 13 Temmuz 2015 tarih ve 2015/7966 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, yönetmeliğe uygun olmayan teçhizatların 31 Aralık 2019 tarihine kadar kullanılabilmesine yönelik bir karar almıştır. Buna göre yeraltı kömür ocaklarında sertifikasız

teçhizat, 2 yıl içinde akredite uygunluk kuruluşlarından alacakları “Durum Tespit ve Değerlendirme Raporu” sonucu kullanılabilir. Ayrıca kararın birinci maddesinin üçüncü fıkrasında da, Durum Tespit ve Değerlendirme Raporu düzenleninceye kadar ellerindeki teçhizatın –her türlü sorumluluk işverende olması koşuluyla– kullanılmaya devam ettirilebileceği istisnası da getirilmiştir. Bu ayrıcalığın neden sadece madencilere tanındığı ayrı bir merak konusudur. Hükümet; kimya sanayicilerini, petrol ve türevi ürün sanayicilerini neden ayırmıştır? 2011’de 9 saat arayla 18 kişinin hayatını kaybettiği Ankara OSTİM’de meydana gelen patlamaların grizu patlaması kadar önemi yok mudur?

Danıştay: “Denetim Kamunun Görevidir”

Bu özel Yönetmelik ve Bakanlar Kurulu Kararı (mevzuat hiyerarşisinde hangisi daha önceliklidir sorusu da önemlidir) ile hayati öncelik arz eden konular ertelenmiş iken her yanlış kararda olduğu gibi TMMOB bu işe de müdahil olmuş ve Bakanlar Kurulu’nun 13 Temmuz 2015 tarih ve 2015/7966 sayılı Kararı’nın iptali ve yürütmesinin durdurulması için Danıştay’a dava açmıştır. Danıştay 17. Dairesi, 6 Haziran 2016 tarihinde 2015/14288 esas No’lu kararla yürütmenin durdurulmasına oybirliğiyle karar vermiştir. Bu kararda dikkati çeken husus; “Bu teçhizatın yeraltı kömür ocaklarında kullanılmasının nedeninin insan hayatını tehlikeye düşürmesinin önlenmesi olduğuna göre, yönetmeliğin öngördüğü yükümlülükler yerine getirilmeden faaliyete devam edilmesinin insan can ve mal güvenliğine aykırı” bulunmasıdır. Kararın son paragrafında da; “Her ne kadar akredite kuruluşlara, uygunluk değerlendirme kuruluşlarına rapor yetkisi verilse de ve her türlü sorumluluğu işverene yüklense de yetkili kuruluşların piyasa gözetimi ve denetimi görevinin ortadan kaldırılmasına ya da ötelenmesine olanak bulunmamaktadır” denilmektedir. Yani bunların denetimi ve gözetimi yükümlülüğünün kamu görevi olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Bakanlar Kurulu’nun para, sermaye odaklı bakışı ile aldığı kararı, Danıştay insan hayatını tehlikeye düşürmesi yönünden hümanist bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Oysa Hükümet Anayasa’nın 49. Maddesi gereği çalışanları koruma yükümlülüğünü hiçe sayma yerine, gerek madencilik ve gerekse diğer bu teçhizatları kullanma durumunda olan sektörlerle mali düzenleme enstrümanlarını kullanarak kolaylık sağlayabilir. Siyasi iktidar AB katılım sürecindeki açılış kriteri tamamlanan 19. fasıl gereği olarak bu gelinen noktadan geriye gitmemelidir.

Bundan sonra 30 Haziran 2016 tarih ve 29758 sayılı Resmi Gazete’de “Muhtemel Patlayıcı Ortamda Kullanılan Teçhizat ve Koruyucu Sistemler İle İlgili Yönetmelik (2014/34/AB)” yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin 41. Madde başlığı AB mevzuatına uyumdur. Daha önce sıkıntı yaratan eski teçhizatın kullanımı ile ilgili olarak Yönetmeliğin Geçici 1. Maddesi’nde, “Bakanlık, 30 Aralık 2006 tarihli ve 26392 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Muhtemel Patlayıcı Ortamda Kullanılan Teçhizat ve Koruyucu Sistemler İle İlgili Yönetmelik (94/9/AT)’e uygun olan ve piyasaya 20 Nisan 2016 tarihinden önce arz edilen ürünlerin kullanılması veya piyasada bulundurulmasını engellemez” denilmiştir. Yani Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı topu kendi açısından taca atmıştır. Kısaca “Ben bu yönetmelikten önce piyasada kullanılan ve bulundurulmuş ürünleri denetlemem ne haliniz varsa görün” demektedir.

Bu gelişmelerden sonra yaşanacak olan iş kazalarının adı “iş cinayeti” olacak ve sorumluları da her türlü uyarıya kulak tıkayan ve “ben yaptım oldu” mantığı ile hareket eden karar vericiler olacaktır. ■

